

Б. А. ІДРИСОВ, Р. В. СКЛЯРОВ, А. О. ГОРУШКІНА

**СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ
БЕЗПРИТУЛЬНИХ ТВАРИН
(НА ПРИКЛАДІ ДОСЛІДЖЕННЯ В МІСТІ МЕЛІТОПОЛЬ)**

У статті досліджено ціннісні аспекти ставлення до бездомних тварин у міському просторі. Доведено, що толерантним щодо безпритульних тварин є поняття «синантропна тварина-парія». Виявлено, що причинами виникнення проблеми синантропних тварин-паріїв є безвідповідальне володіння тваринами; відсутність навчання власників правил утримання; недостатня стерилізація та відсутність притулків. Визначено, що вирішення проблеми повинно бути комплексним.

***Ключові слова:** синантропна тварина-парія, міське середовище.*

На сучасному етапі розвитку суспільства, коли у свідомості підрастаючого покоління спостерігається заміщення об'єктів реального життя на віртуальні аналоги, відбувається трансформація ціннісних орієнтирів. Так, ідеал «тварина – друг людини» змінюється на байдужість, саме тому вуличні тварини є невід'ємною частиною будь-якого міста. Безконтрольне збільшення чисельності бездомних тварин призводить не лише до численних нападів на людину, а й до поширення інфекцій від тварин, насамперед сказу. Вирішення цієї проблеми на вулицях міста супроводжується зіткненням точок зору влади всіх рівнів та волонтерів й активістів-зоозахисників, що визначає ставлення до бездомних тварин саме як соціальну проблему.

Актуальність питань безпритульних тварин, які проживають на міських вулицях, уперше відзначив натураліст А. Брем, запропонувавши у 1852 р. поняття «собаки-парії». У ХХ – на початку ХХІ ст. цій проблемі присвячено праці таких учених, як: Б. Боголюбський, Є. Грейс, Т. Деніелс, К. Келлер, Т. Крігер, С. Слуцьський, Ф. Фабіан, Р. Шнайдер. Питання безпритульних тварин відображено в дослідженнях вітчизняних дослідників: Ю. Банахевича, М. Гонти, Я. Довгопола, О. Кудріна, А. Лавренюка, М. Наливайко, О. Танасійчука. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій, окремі аспекти проблеми вуличних тварин висвітлено недостатньою, що зумовлено як суперечностями між необхідністю дослідження ціннісних стереотипів ставлення до бездомних тварин у свідомості населення міста, так і недостатністю вивчення проблеми в науково-теоретичному, морально-етичному та правовому напрямках. Саме тому необхідним є проведення соціологічного дослідження та аналізу його результатів для поліпшення ситуації з безпритульними тваринами, зокрема, у місті Мелітополь.

***Метою статті** є виявлення ціннісних аспектів ставлення до бездомних тварин у міському просторі, для чого передбачено вирішення таких завдань: проведення історико-порівняльного аналізу проблеми безприту-*

льних тварин; проведення дослідження та аналізу його результатів щодо ставлення до бездомних тварин у місті Мелітополь.

Найбільш часто щодо безпритульних тварин вживають 14 різних понять, що спричиняє певну плутанину. Так само неможливо точно визначити, коли вони виникли в містах – швидше за все, не набагато пізніше, ніж перші домашні, і ніколи не існували як окрема популяція, тому що регулярно поповнювалися колишніми домашніми. Тобто популяції безпритульних собак і кішок у європейських містах ніколи не виникали, а існували спочатку, однак, через стрімке зростання міст і відповідне збільшення кількості бездомних тварин це явище стало проблемою. І лише тоді почали вживати деяких заходів, які допомагали цю проблему вирішити.

У 1960 рр. проблеми міст світу, що пов'язані з бродячими тваринами у європейських місцях, стали глобальними, тому зарубіжні вчені стали розділяти їх на епідеміологічні та епізоотологічні; як провокацію дорожньо-транспортних пригод; як джерело збитків екосистемі.

У Російській імперії із середині XIX ст. ловля й винищення бездомних собак стало обов'язком поліції, що призвело до того, що у 1863 р. К. Феррейн уперше порушив питання про небезпеку з боку собак, запропонував ввести податок на їх утримання й зобов'язати господарів надягати на вихованців намордники. У 1884 р. засновано перше товариство, чия діяльність була спрямована на захист тварин.

У наукових працях радянського часу основний акцент робили на фактах шкоди вуличних тварин навколишньому середовищу та їх проникнення в природні біоценози; порушували питання «перевиробництва» домашніх тварин, вивчали способи регулювання популяції; досліджували основні показники соціальної організації здичавілих тварин. Однак на практиці цю проблему стали вирішувати шляхом їх безжального винищення. Це призвело до того, що у використовуваній сьогодні термінології ключовими є слова з розмовної, побутової мови, що не відбиває ні екологічної належності груп, ні екологічної ніші тварин. За такого підходу слова «бродячі», «бездомні», «бездоглядні» тварини від самого початку мають негативне навантаження, тому навіть в освіченої людини спрацьовує стереотип обов'язкового негативного ставлення, свідомо формується неадекватне сприйняття, наслідком якого є так звана «проблема бродячих собак».

Зауважимо, що в сучасних дослідженнях вчені стали класифікувати тварин за їхнім ставленням до людини, тобто поділяти собак на домашніх (власницьких), напіввільного утримання та безхазяйних. Але всі вони є сукупністю живих істот, які тісно пов'язані з населеними пунктами; відмінності між ними є незначними й зумовлені ступенем залежності від людини. Саме такий підхід ставлення до тварини дає можливість використовувати поняття «синантропна тварина-парія», що відображає освоєння ресурсів урбанізованих територій від промислових зон та зон відпочинку до районів з високою щільністю жилих забудов.

Отже, упродовж 25 лютого – 4 березня 2019 р. нами було проведено дослідження з метою визначення ставлення мешканців міста Мелітополь до синантропних тварин-паріїв.

Теоретична основа дослідження базується на висловленні А. Брема, що бродячі собаки – це собаки, які знаходяться на території міста та його околицях без безпосереднього контролю людини, а її емпірична частина – на методології, розробленій лабораторією соціологічних досліджень Мелітопольського державного педагогічного університету.

На першому етапі дослідження було проведено 9 експертних інтерв'ю з ветеринарами, вченими-біологами МДПУ, волонтерами зоозахисної організації «Надія» в допомозі безпритульним тваринам та представниками громадської організації «Мелітопольське міське товариство захисту тварин».

На другому етапі була організована фокус-група з місцевими жителями, небайдужими до проблеми безпритульних тварин в складі 10 осіб.

На третьому етапі проведено опитування 94 респондентів при генеральній сукупності 156 831 мешканців м. Мелітополь. Дослідження являло собою вуличне опитування респондентів віком від 17 до 65 років і старше на території 6 територіальних локацій у місті Мелітополь. У ході польового етапу було зібрано 94 інтерв'ю, з яких 92 стали основою триступеневої квотної вибірки, де відбір проводили за такими критеріями: адміністративні райони міста Мелітополь; локації; стать та вік респондента, а також тип забудови району. Похибка вибірки становить 3,1%, що є адекватним для випадкових вибірок аналогічного розміру.

Проведене дослідження дало такі результати.

1. Ніхто з опитаних, кому було запропоновано взяти участь у соціологічному опитуванні, не відмовився від обговорення запропонованих питань, а 91% визнали наявність у місті цієї проблеми. Абсолютна більшість респондентів добре ставиться до синантропних тварин-паріїв, проте відчуває страх при зустрічі з ними – 5%; байдужість – 3%; страх за дітей – 2%.

2. Щоб дізнатися причину в тих, хто колись підбирав синантропну тварину-парію, було запропоновано відповісти на запитання: «Якщо так, то чому?». Найбільш поширеною відповіддю стало: шкода тварину – 71%; 10% респондентів хотілося про когось піклуватися; 12% – «щоб поруч був щирий друг»; 7% прихистили тварину на прохання дитини.

3. Для оцінювання рівня відповідальності жителів за приручених тварин було поставлено запитання: «Чи доводилося Вам виганяти тварину з дому?». Так, 85% опитаних відповіли, що їм ще ніколи не доводилося виганяти тварину з дому, а 15% довелося це зробити, при цьому, абсолютно всі опитані проти того, щоб спочатку брати тварину, а потім викидати її, вважаючи це «антигуманним, нелюдським».

4. На запитання «Що б Ви зробили, зустрівши безпритульну тварину?» 49% опитаних зазначили, що нагодували б; пройшли б повз – 22%; погладдили – 20%; прихистили – 9%.

5. Більшість опитаних вважає, що проблему синантропних тварин-паріїв потрібно вирішувати створенням притулків – 38%; що тварин потрібно відловлювати, лікувати та віддавати в добрі руки – 60%; запровадити єдину систему обліку – 27%; каструвати та відпускати – 13%; важко відповісти – 12%.

6. Більшість містян проти вирішення проблеми негуманними методами – 92%; за – 3%; байдуже – 3%; «проти, але якщо тварина буде загрожувати життю інших та агресивною, то за» – 2%.

7. Мелітопольці небайдужі до долі безпритульних тварин і допомагають їм різними шляхами: так, 52% респондентів обігрівали й годували тварин; 25% прилаштовували та шукали новий будинок тварині; 22% – поширювали інформацію; 17% – шукали господарів для загублених тварин; 13% – прийняли до себе тварину; 8% – фінансово підтримували притулки для тварин; 7% – зверталися до спеціалізованого розплідника.

8. З метою з'ясування причини байдужого ставлення деяких жителів й відсутності допомоги з боку деяких опитаних до синантропних тварин-паріїв було поставлено запитання: «Якщо Ви не допомагаєте бездомним тваринам, то з якої причини?», на що 7% відповіли, що не бачать в цьому потреби; 5% – бо тварин багато, вони становлять небезпеку; 3% на момент зустрічі із твариною не мають змоги їм допомогти, бо не мають їжі, абу часу на це; 2% не знають як саме допомогти та не мають такої можливості; 2% через те, що не мають на це часу; 2% вважають «відповідальною за проблему державу й що на всіх безпритульних не вистачило б грошей».

9. Ми вирішили з'ясувати, що змінилося в ставленні мешканців міста Мелітополь до безпритульних тварин порівняно з минулими роками, чи стали люди добрішими до тварин, або взагалі збайдужіли до цієї проблеми. Багато людей вважають, що в наш час люди стали байдужими (48%); лише 7% обрали варіант «стали добрішими до тварин»; 45% було важко відповісти на це запитання; 27% респондентів вважають причиною збайдужіння до тварин неправильне виховання та знецінення моральних чеснот; 26% відповіли, що люди вже звикли до цього й навіть не помічають проблеми; 25%, що це через загальну безвідповідальність у нашому суспільстві; а 22%, що причина у відсутності співчуття та егоїзмі.

10. Для дослідження рівня поінформованості жителів Мелітополя щодо функціонування місцевих організацій, головною метою яких є захист та піклування про безпритульних тварин, які потребують допомоги, було поставлене запитання: «Чи знаєте Ви про існування в нашому місті організацій, їхніх сторінок у соціальних мережах, головною метою яких є захист та піклування про безпритульних та потребуючих допомоги тварин?», більшість з опитуваних відповіла «так» – 55%, а 45% – «ні».

11. На запитання «Що Ви вдієте, якщо станете свідком знущання над твариною або загрози її безпеці?» більшість населення відповіла, що негайно втрутиться в ситуацію, спробує напоумити цю людину – 83%; зробить усе, щоб взяти під свою опіку цю тварину, – 13%; зв'яжеться з місце-

вим товариством захисту тварин – 10%; звернеться до волонтерської організації – 5%; 3% відповіли, що їм байдуже щодо цього, це не їх справа.

Висновки. Більш точним і толерантним щодо безпритульних тварин є поняття «синантропна тварина-парія». Аналіз результатів соціологічного дослідження дає підстави для висновку, що майже всі мешканці міста Мелітополь погоджуються з наявністю проблеми синантропних тварин-паріїв.

Гендерний аналіз показує, що жінки більше відчують чужий біль, що призвело до утримання саме жінками «Мелітопольського міського товариства захисту тварин»; піклування про них у зоозахисній організації «Надія» та підтримки й допомоги іншим синантропним тваринам-паріям на вулицях міста. Так, 20% опитаних жінок поширюють у соцмережах інформацію про них, «роблять репости» від спільнот притулків і сторінок волонтерів; 8,3% фінансово підтримують притулки для тварин; 33,3% обігрують і годують їх. З опитаних жінок 18,3% прилаштовували та шукали новий будинок тварині; 15,3% шукають господарів для загублених тварин; 48,3%, зустрівши тварину не пройшли б повз, а нагодували б її; 11,7% прихистили. Отже, жінки більш турботливо ставляться до синантропних тварин-паріїв та частіше допомагають, ніж чоловіки.

Визначено, що мешканці багатоповерхівок добре ставляться до синантропних тварин-паріїв. Так, 46% підгодовують, співчують їм і жаліють їх. Мешканців приватного сектору вони не дратують, і вони не байдужі до них, ніж мешканці багатоповерхових будинків, адже 25% опитаних з приватних будинків підбирали колись на вулиці тварину, лише 1,6% з усіх опитаних байдужі до цієї проблеми.

За результатами аналізу виявлено такі причини виникнення проблеми синантропних тварин-паріїв, як безвідповідальне володіння тваринами; відсутність навчання власників правил утримання; недостатня стерилізація та відсутність притулків.

Отже, з безпритульністю тварин потрібно боротися, але саме з безпритульністю, а не з тваринами. Однак, вирішення цієї проблеми повинно бути комплексним, фінансуватися з бюджету за рахунок податків з власників тварин та виконуватися на договірній основі з дотриманням жорстких правових норм.

Список використаної літератури

1. Акімов О. В. Науково-дослідна робота з аналізу та вибору методів регулювання чисельності бездоглядних тварин. 2011. URL: www.prirodaperm.ru/download/city.doc (дата звернення: 16.04.2019).
2. Блохин Г. Собаки в городе. *Ветеринарная патология*. 2002. № 1. С. 126–131.
3. Брем А. Жизнь животных. Москва: Астрель, 2012. 448 с.
4. Дениелс Т. Социальная организация бездомных городских собак. *Прикладная животная этология*. 1983. № 10. С. 341–363.
5. Європейська конвенція про захист домашніх тварин від 13 лютого 1987 року. – 1987. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?code=994_a15 (дата звернення: 16.04.2019).
6. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447–IV/ *Відомості Верховної Ради*. 2006. № 27. Ст. 230.
7. Про ідентифікацію та реєстрацію тварин: Закон України від 04 червня 2009 р. № 1445–VI/ *Відомості Верховної Ради*. 2009. № 42. Ст. 1578.

8. Чергове засідання робочої групи з розробки стратегії розвитку міста Мелітополя до 2030 року, (проект) 13.09.2018 / Мелітопольська міська рада. URL: http://mlt.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=14461&Itemid=456 (дата звернення: 16.04.2019).

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019.

Идрисов Б. А., Скляр Р. М., Горушкина А. О. Социологический анализ проблемы бездомных животных (на примере исследования в городе Мелитополь)

В статье исследуются ценностные аспекты отношения к бездомным животным в городском пространстве. Доказано, что толерантным по отношению к бездомным животным является понятие «синантропная животное-пария». Выявлено, что причинами возникновения проблемы синантропных животных-париев является безответственное владение животными; отсутствие обучения владельцев правилами содержания; недостаточная стерилизация и отсутствие приютов. Определено, что решение проблемы должно быть комплексным.

Ключевые слова: синантропное животное-пария, городская среда.

Idrisov B., Sklyarov M., Gorushkina A. Sociological Analysis of the Problem of Homeless Animals (for Example, a Study in the City of Melitopol)

The purpose of the study is to identify the value aspects of the attitude towards homeless animals in urban areas, for which a historical and comparative analysis of the problem of homeless animals was conducted, an empirical study on the human attitude towards homeless animals in the city of Melitopol, and its results were analyzed. In the theoretical part, the method of comparative-historical analysis has proved that the problem of homeless animals in urban space is trying to solve for many centuries. It has been proved that the usual use of the words «stray», «homeless», «blind» animals from the very beginning has a negative load, therefore the concept of «synanthropic animal-paria» is more precise and tolerant to the attitude of homeless animals. In the practical part of the study, expert interviews were conducted with experts in this field, volunteers of the Zoo organization «Nadiya» in the assistance of homeless animals and representatives of the public organization «Melitopol City Association for the Protection of Animals». A focus group was organized with local residents, a survey of respondents was conducted. It is determined that almost all inhabitants of the city of Melitopol agree with the presence of the problem of synanthropic pirate animals. The gender aspect of the study, which shows that women care more than men, support and help synanthropic animal pariahs on the streets of the city. It is determined that inhabitants of high-rise buildings and the private sector are well-connected to synanthropic pariah animals, feed them and relate to compassion and regret. According to the analysis of the study, the following causes of the emergence of the problem of synanthropic animal-pariahs as irresponsible possession of animals are revealed; lack of training of owners with the rules of detention; insufficient sterilization and lack of shelters. It is determined that homelessness of animals must be fought, but the solution of this problem should be comprehensive.

Key words: synanthropic animal-pariah, urban habitat.